

Адрес: 422870, РТ, с. Базарныс Матаки, ул. Крайнова, 56
тел: 8 (84346) 2-17-60

Адресы: 422870, РТ, Базарлы Матак авылы, Крайнов ур., 56
факс: 8 (84346) 2-17-60

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

КАРАРЫ

2020 елның « 18 » декабрь

521 №

«2021-2023 елларга Әлки муниципаль районьнда
Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм
башка телләрен саклау, өйрәнү һәм үстерү»
муниципаль программасын раслау турында

1991 елның 25 октябрәндәге «Россия Федерациясе халыклары телләре турында» 1807-1 номерлы Россия Федерациясе законы, 2005 елның 1 июнендәге «Россия Федерациясе дәүләт теле турында» 53 – Ф3 номерлы Федераль закон, Россия Федерациясе Президентының 2012 елның 19 декабрәндәге 1666 номерлы Әмере белән расланган 2025 елга кадәр чорга Россия Федерациясе дәүләт милли сәясәте Стратегиясе, Министрлар Кабинетының 2013 елның 25 октябрәндәге «2014-2022 елларга Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм Татарстан Республикасында башка телләрен саклау, өйрәнү һәм үстерү» 794 номерлы дәүләт программасы нигезендә, Татарстан Республикасының дәүләт телләрен һәм башка телләрен саклау, өйрәнү һәм үстерү өчен шартлар тудыру, шулай ук татар телен саклау, өйрәнү һәм үстерү максатларында Әлки муниципаль районы Башкарма комитеты

КАРАР ИТӘ:

1. «2021-2023 елларга Әлки муниципаль районьнда Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм башка телләрен саклау, өйрәнү һәм үстерү» муниципаль программасын (алга таба - Программа) расларга
2. «Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районының Финанс - бюджет палатасы» МКУнә ел саен Әлки муниципаль районының чираттагы финанс елына бюджетын формалаштырганда Программа чараларын тормышка ашыру өчен акча бүлеп бирергә тәкъдим итәргә.
3. Башкарма комитет бүлекләренә, милек рәвешләренә бәйсез рәвештә, учреждениеләр һәм оешмаларга «Татарстан Республикасы дәүләт телләре һәм Татарстан Республикасында башка телләр турында» Татарстан Республикасы Законьн үтәү буенча чаралар күрергә тәкъдим итәргә.
4. Әлеге карарны Әлки муниципаль районының рәсми сайтында урнаштырырга һәм Татарстан Республикасы хокукый мәгълүматының рәсми порталында бастырып чыгарырга.

5. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотуны Әлки муниципаль районы Башкарма комитеты житәкчесенен социаль мәсьәләләр буенча урынбасарына йөкләргә.

Әлки муниципаль районы
Башкарма комитет житәкчесе:

И. В. Юсупов

Расланган
Татарстан Республикасы Әлки
муниципаль районы
Башкарма комитетының
«2020 елның 18.12.21 №
карары

**«2021-2023 ЕЛЛАРГА ӘЛКИ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫНДА ТАТАРСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫ ДӘУЛӘТ ТЕЛЛӘРЕН ҺӘМ БАШКА ТЕЛЛӘРНЕ САКЛАУ,
ӨЙРӘНҮ ҺӘМ ҮСТЕРҮ» МУНИЦИПАЛЬ ПРОГРАММАСЫ**

Программа паспорты

Атамасы программа	"2021-2023 елларга Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм Әлки муниципаль районында башка телләргә саклау, өйрәнү һәм үстерү" муниципаль программасы (алга таба-Программа)
Муниципаль заказчы – программаның координаторы	Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы Башкарма комитеты
Программаның төп эшләнүчеләре	«Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы мәгариф идарәсе» муниципаль казна учреждениесе, «Әлки район мәдәният бүлгә» муниципаль бюджет учреждениесе, «Әлки үзәкләштерелгән китапханәләр системасы» муниципаль бюджет учреждениесе
Программа максаты:	Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында татар, рус һәм башка телләргә саклау, өйрәнү һәм үстерү өчен шартлар тудыру.
Программа бурычлары	<ol style="list-style-type: none"> 1. Татарстан Республикасының дәүләт телләргә буларак рус һәм татар телләренә тигез яшәшенә ярдәм итү; 2. Әлки муниципаль районында татар, рус телләрен һәм башка телләргә өйрәнүнең тулы бер системасын үстерү; Әлки муниципаль районында татар һәм рус телләргә укыту; 3. Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында яшәүче халык телләргә саклау һәм үстерү Татарстан Республикасы муниципаль районы 4. Татар телен Татарстан Республикасынан читтә саклап калу һәм үстерү: Ульяновск өлкәсенә Мәләкәс районы, Пенза өлкәсә белән хезмәттәшлек. 5. Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында этнотелле ситуациягә мониторинг һәм анализ ясау һәм Программаны гамәлгә ашыру барышы.
Программаны тәмамлау вакыты һәм этаплары	2021-2023 еллар

<p>Елларга финанслау күләмнәре</p> <p>бүленеп</p>	<p>Программаны финанслауның гомуми күләме Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы бюджеты хисабына 645 мең сум тәшкил итә, шул исәптән:</p> <p>2021 елда-210 мең сум; 2022 елда-215 мең сум; 2023 елда-220 мең сум;</p> <p>Искәрмә: финанслау күләме фаразланган характерда, Татарстан Республикасы бюджеты мөмкинлекләрен исәпкә алып, ел саен төзәтмәләр кертелергә тиеш.</p> <p>Программа чараларын тормышка ашыру өчен чараларны башкаручыларның төп эшчәнлеген финанслауга бүлеп бирелгән акчалардан, бюджеттан тыш акчалардан (эшмәкәрләр, спонсорлар акчасы) һәм Әлки муниципаль районы бюджеты акчаларыннан файдалану күздә тотыла.</p>
<p>Программаны тормышка ашыруның көтелгән соңгы нәтижәләре (программа нәтижәләрен бәяләү индикаторлары)</p>	<p>2023 елга Программаны гамәлгә ашыру түбәндәге күрсәткечләрне саклап калырга мөмкинлек бирәчәк:</p> <ul style="list-style-type: none"> - мәктәпкәчә белем бирү учреждениеләрендә татар милләтендәге балаларны ана телендә укыту һәм тәрбияләү белән тәэмин итү өлеше 61 процент дәрәжәсендә; - гомуми белем бирү учреждениеләрендә татар милләтендәге балаларны туган телдә укыту 44,2 процент дәрәжәсендә сакланачак; - гомуми белем бирү учреждениеләрендә туган телне (чуаш) өйрәнү өлеше 62 % дәрәжәсендә - дөүләт һәм муниципаль идарә, инфокоммуникация өлкәсе һәм хезмәт күрсәтүләр өлкәсендә Татарстан республикасы дөүләт телләрендә аудиовизуаль мәгълүмат нисбәте - 50 процент /50 процент; - халык өчен үзәкләрдә татар телен өйрәнү буенча ел саен курслар үткәрү (18 берәмлек); - квалификацияне күтәргән туган тел һәм дөүләт теле укытучылары өлеше -100 процент; - үсеп килүче буынны милли мәдәниятләр кыйммәтләренә жәлеп итү максатыннан үткәрелгән чаралар белән колачланган балалар өлеше-елына 100 процент; - тел сәясәте өлкәсендә олимпиада хәрәкәте һәм фәнни-тикшеренү эшчәнлегенә колачлаган чараларда катнашучылар саны арта барган нәтижәдә -30 кеше; - районның массакүләм мәгълүмат чаралары өлеше житәчәк: татар телендә-50 процент; -Татарстан Республикасының ике дөүләт телендә хезмәт күрсәтү өлкәсендәге дөүләт предприятиеләрендә белешмә мәгълүмат булу 100 процент тәшкил итәчәк.

I. Программаны тормышка ашыру өлкәсенә гомуми характеристика, программа хәл итүгә юнәлдерелгән проблемалар

Әлеге Программа 1991 елның 25 октябрәндәге «Россия Федерациясе халыклары телләре турында» 1807-1 номерлы Россия Федерациясе законы, 2005 елның 1 июнендәге «Россия Федерациясе дәүләт теле турында» 53 – ФЗ номерлы Федераль закон, Россия Федерациясе Президентының 2012 елның 19 декабрәндәге 1666 номерлы Әмере белән расланган 2025 елга кадәр чорга Россия Федерациясе дәүләт милли сәясәте Стратегиясе, Министрлар Кабинетының 2013 елның 25 октябрәндәге «2014-2022 елларга Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм Татарстан Республикасында башка телләренә саклау, өйрәнү һәм үстерү» 794 номерлы дәүләт программасы нигезендә, Татарстан Республикасының дәүләт телләрен һәм башка телләренә саклау, өйрәнү һәм үстерү өчен шартлар тудыру, шулай ук татар телен саклау, өйрәнү һәм үстерү максатларында, шулай ук татар телен саклау, өйрәнү һәм үстерү Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2013 елның 25 октябрәндәге 794 номерлы карары белән расланган 2014 - 2022 елларга Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм Татарстан Республикасында башка телләренә саклау, өйрәнү һәм үстерү буенча Татарстан Республикасы дәүләт программасын гамәлгә ашыру кысаларында үткәрелгән эшне дәвам итәргә тиеш.

Әлеге Программа Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм башка телләренә саклау, өйрәнү һәм үстерү өчен оптималь шартлар булдыруга юнәлдерелгән.

Әлки муниципаль районының үзенчәлеге - халыкның күпмилләтле булуы һәм поликонфессиональлеге. Әлки муниципаль районында 18675 кеше, 11 милләт вәкиле яши, процент нисбәтендә (татарлар-59%, руслар-19%, чувашлар - 20%, башка милләتلәр-2%).

Муниципаль районның ижтимагый үсеше аның территориясендә яшәүче халыклар вәкилләренә тыгыз этномәдәни үзара йогынтысы һәм гореф-гадәтләренә бер-берсенә бәйләнеше белән характерлана.

Глобальләшү, мәдәни чикләренә тигезләү чорында милли үзенчәлекләренә, телне һәм мәдәни мирасын саклау һәм үстерү мәсьәләсе актуальләшә.

Массакүләм коммуникация чараларының үсеше тел процессына зур йогынты ясы. «Интернет» челтәре, мультимедиа мәгълүмат чаралары үсеше белән коммуникатив чикләренә узу телләренә функциональ өлкәсен киңәйтә һәм аларның инструменталь ролен көчәйтә: алдынгы позицияләргә яңа алдынгы технологияләр чыга.

Бер үк вакытта телләр лексикасында житди үзгәрешләр бара, бигрәк тә ижтимагый - сәясәт һәм фәнни терминологиядә. Лексик күләмнең кимүе, халыкның сөйләм һәм язма сөйләмдә орфографик, пунктуацион һәм стилистик хаталарның артуы, шул исәптән массакүләм мәгълүмат чараларында да, интернациональ компьютер сленгының киң таралуы күзәтелә. Ижтимагый оешмаларның актив катнашында дәүләт, ведомство һәм муниципаль хакимиятнең барлык дәрәжәләрендә телләренә саклау механизмын эшләү зарур.

Язма мәдәният һәйкәлләрен китапханәләрдән һәм архив каравылларынан кулъязмаларны һәм иске басма китапларны цифрлаштыру (консервацияләү, реставрацияләү) проблемасы да үзенең кискенлеген саклай.

Район халкының мәдәни-тел хокукларын тормышка ашыру өчен шартлар тудыру нигезләренә гамәлдәге законнар базасы нигез салды. Район хакимияте һәр милләтнең үз мәдәниятен генә үстереп калмыйча, башка халыкларның этник кыйммәтләрен, гореф-гадәтләрен дә үзләштерелүе турында даими кайгыртучанлык күрсәтә. Моңа тарихи, туган якны өйрәнү һәм игътибарга лаек башка материалларны мәдәни-массакүләм эштә пропагандалау һәм гамәли файдалану ярдәм итә.

Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм Татарстан Республикасы халыкларының башка телләрен саклау, өйрәнү һәм үстерү мәсьәләләре Әлки

муниципаль районында дәүләт милли сәясәтөн гамәлгә ашырунын өстенлекле юнәлешләренә берсе булып тора.

Татар телендә норматив хокукый документларны актив куллану һәм Программаны тормышка ашыру чорында халыкны нәтижәле мәгълүмат белән тәмин итү максатыннан 360 иң актуаль Федераль закон һәм башка норматив хокукый акты татар теленә тәржемә итү гамәлгә ашырылды.

Муниципаль идарә, инфокоммуникатив өлкә һәм хезмәт күрсәтүләр өлкәсендә Татарстан Республикасы дәүләт телләрендә аудиовизуаль мәгълүматның тигез нисбәтенә зур игътибар бирелә. Программаның төп юнәлеше булып, мәдәнияттә интеграция (полимәдәни мохит) шартларында телләр һәм мәдәниятләр үсеше өчен белем бирү киңлеген саклау һәм хәзерге дөньяда конкурентлыкка сәләтлелекне тәмин итә торган белемнең киң даирәсенә һәм күләмле багажына ия полилингваль, гармонияле шәхес формалаштыру тора.

Программаны тормышка ашыру буенча комиссия эше максатчан характерда. Комиссия утырышлары кварталга кимендә бер тапкыр уздырыла. Районда барлык киңәшмәләр, оештыру чаралары ике дәүләт телендә үткәрелә.

Районда татар, рус телләренә эшләве тәмин ителә. Гражданның кабул итү, жирле үзидарә органнарында гражданның гаризалары, хатлары, шикәятләре белән эшләү, тантаналы чараларда һәм төрле административ киңәшмәләрдә, утырышларда чыгыш ясау ике дәүләт телендә алып барыла. Муниципаль район Советы утырышлары, Совет карарлары, муниципаль район Башлыгы һәм Әлки муниципаль районы Башкарма комитеты житәкчесе карарлары һәм боерыклары «Әлки хәбәрләре» район газетасында басылып чыга. Мәдәният, мәгариф, сәламәтлек саклау, сәүдә, көнкүреш хезмәте учреждениеләренә эчке һәм тышкы бизәлеше телләр турындагы закон таләпләренә туры килә. Ике дәүләт телендә дә элмә такталар, бланклар, штамплар, афишалар, плакатлар, юл күрсәткечләре рәсмиләштерелгән.

Жирле үзидарә органнарында эш башкару ике дәүләт телендә алып барыла. Документ бланкларында барлык реквизитлар татар һәм рус телләрендә. Эш кәгазьләрен татар телендә рәсмиләштерү өчен шулай ук барлык шартлар да тудырылган. Предприятие, оешма һәм учреждениеләренә барлык элмә такталары да рус һәм татар телләрендә язылган һәм Татарстан Республикасы халыклары телләрен саклау, өйрәнү һәм үстерү буенча ТР Дәүләт программасы таләпләренә туры килә. Районда 3400 нөсхә белән «Әлки хәбәрләре», «Алькеевские вести» газеталары басылып чыга. «Әлки хәбәрләре» район газетасында даими рәвештә Татарстан Республикасы дәүләт телләрен саклау һәм үстерү мәсьәләләре яктыртыла, милли бәйрәмнәргә, күренекле мәдәният эшлеклеләренә һәм жәмәгать тормышына багышланган чаралар турында үз вакытында мәгълүмат бирелә.

Закон базасын тормышка ашыру ТР дәүләт телләрен өйрәнүне тәмин итүгә һәм туган телләрдә белем бирүне үстерү һәм Әлки муниципаль районында татар телендә белем бирүче мәктәпләренә санын саклап калуга юнәлдерелгән.

Тулаем алганда, шуны әйтергә була, алдагы программаны тормышка ашыру елларында Әлки муниципаль районы уку йортлары татар телен һәм әдәбиятын укытуны оештыру буенча квалификацияле кадрлар һәм укыту-методик әдәбият белән тәмин ителгән. Милли мәгарифне үстерүгә ярдәм итү максатыннан Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм халыкларның туган телләрен өйрәнү буенча кабинетларны заманча интерактив жиһазлар, иллюстратив материаллар һәм күрсәтмә эсбаплар белән тәмин итү эше башкарылды, аларның укыту-матди базасы ныгытылды. Интерактив белем бирү продукциясен һәм телләренә укытуның мультимедиа контентын системалы эшләү һәм гамәлгә кертү дөвам итте.

Халыкны туган телдә әдәбият белән тәмин итү максатыннан район һәм авыл китапханәләре, мәгариф учреждениеләре фондлары ел саен Татарстан Республикасында яшәүче халыклары телләрендәге әдәбият белән тулылана.

Әлеге юнәлештә мәгариф оешмалары әйдәп баручы ролен уйный.

Милли мәгариф системасын үстерү эшчәнлегенә төп нәтижеләре милли мәктәпне үстерү, белем бирү - тәрбия процессының эчтәлеген яңарту, татар теле һәм әдәбияты, рус теле һәм әдәбияты, чуаш теле һәм әдәбияты укытуны камилләштерү, милләтара элемтәләргә киңәйтү һәм ныгыту булды.

«Мәгариф турында» РФ һәм ТР Законнары, «Татарстан Республикасының дәүләт телләре һәм Татарстан Республикасында башка телләр турында» Татарстан Республикасы Законы, «2014-2020 елларга Татарстан Республикасында Татарстан Республикасы һәм башка халыкларның дәүләт телләрен саклау, өйрәнү һәм үстерү турында» Татарстан Республикасы дәүләт программасы нигезендә Әлки муниципаль районында милли мәгарифнең төп принцибы булып, туган телдә белем һәм тәрбия бирүнең демократик һәм конституциячел хокукларын гамәлгә ашыру, әлеге хокукны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру тора.

Милли мәгариф шәхеснең интеллектуаль һәм рухи үсешә өчен киң киңлек ача. Районда аның үсешендәге төп проблемалар хәл ителде: барлык мәгариф оешмалары да татар теле һәм әдәбияты дәреслекләре белән тәмин ителде, мәктәпләр татар теле укытучылары белән комплектланган, милли мәгариф учреждениеләрендә балаларны туган телдә укыту өчен шартлар тудырылган.

2019-2020 уку елында Әлки районында 20 гомуми белем бирү учреждениесе, 31 балалар бакчасы эшләп килде.

Милли мәгариф оешмалары чөлтәре сакланып кала: татар телендә белем бирә торган 8 мәктәп, 1 - рус-татар, 6 - чуваш компоненты булган мәктәп.

Районда 31 мәктәпкәчә белем бирү учреждениесе бар-16сы татар, 15е рус.

Туган телнең рухи, әхлакый, интеллектуаль үсештәге әһәмиятен аңлап, район балалар бакчаларында балаларны милли мәдәнияткә жәлеп итүгә зур игътибар бирелә. Әлеге бурычны үтәү өчен безнең мәктәпкәчә оешмаларда төрле халыкларның күпфункцияле мәдәният кабинетлары булдырылды һәм жиһазландырылды, аларда түбәндәгеләр бар: ТР һәм РФ дәүләт символлары, туган шәһәрәбезнең, башкаларның төп истәлекле урыннары сурәтләнган фотографияләр, татар (рус) декоратив-гамәли сәнгатенә матур альбомнары, укыту уеннары, аудио-видео яздыру, балалар сәнгать әдәбияты һ.б.

Балаларны туган телләренә өйрәтәп, туган тел тәрбиячеләре ата-аналар белән тыгыз элемтәдә эшлиләр. «Сөмбелә», «Милли ашларны тәкъдир итү», «Нәүрүз», «Карга боткасы», «Аулак өй», «Татар кызы, татар малае», «Сабантуй» һ.б. уртак чаралар даими рәвештә үткәрелә.

Туган телне һәм милли мәдәниятне өйрәнү белән кызыксыну уяту максатыннан «Туган телләр» (татар, чуаш, рус) атналыгы үткәрелә, балалар бакчалары тәрбиячеләре ел саен «Татарстан Республикасының ике дәүләт телен өйрәтү буенча иң яхшы кабинет», «Татарстан Республикасының ике дәүләт телен өйрәтү буенча иң яхшы тәрбияче», «Иң яхшы билингваль балалар бакчасы», «Мәктәпкәчә яшьтәге балаларга татар теленә өйрәтү буенча УМК нигезендә дидактик уенның, кулланманың, проектларның, МКТ уеннарының иң яхшы методик эшләнмәсе», «Мин татарча сөйләшәм һәм эшлим» дигән район һәм республика конкурсларында катнаша.

Районда 20 гомуми белем бирү учреждениесе бар. Шуларның 11 урта, 9 төп мәктәп.

Районның милли мәгариф системасы төрле яклы структурадан гыйбарәт. Телләр буенча укытуда 1940 укучыны колачлап, 1 рус-татар гимназиясе, 8 татар, 11 рус гомуми белем бирү учреждениесе эшли, шул исәптән:

- татар-1001 (51,6%),
- чуаш-338 (17,4%),
- рус-351 (18%),
- башка милләт вәкилләре-27(1,39%),
- катнаш никахтан балалар-223(11,49%)

Бүгенге көндә укучыларның 1532 се (78%) туган тел сыйфатында татар телен, 207се (10,67%) чуаш телен, 201се (10,36%) - туган рус телен өйрәнүне сайлады.

Белем бирү таләпләрен канәгатьләндерү өчен район туган (татар) телдә белем бирүче мәгариф учреждениеләре чөлтәре бар. Район гомуми белем бирү учреждениеләренен гомуми саныннан 8 (40% ы) туган (татар) телдә белем бирүче мәктәп эшли.

Укыту – тәрбия процессын оештыру, милли белем бирү өчен уңайлы шартлар тудыру максатыннан районның мәгариф учреждениеләрендә 33 туган тел (татар) теле һәм әдәбияты кабинеты, 4 туган тел (чуаш) теле кабинеты, 5 туган рус теле кабинеты булдырылган һәм жиһазландырылган. Туган (татар) кабинетларының жиһазланышы - 53%, туган (чуаш) - 40%, туган рус теле-58%.

Район мәктәпләрендә туган телләр буенча дәрәсләкләр һәм уку әсбаплары житәрлек. 2020 елда республика бюджетыннан туган (татар) телендәге дәрәсләкләр, сүзләкләр, нәфис әдәбият 83 мең 265 сумлык 275 данә, ә туган рус теле буенча 43 мең 390 сумлык 98 данә сатып алынган.

461 укучы ана (татар) телендә белем ала, шуларның 438е татар милләтеннән, 43,76% ы (2019-20 уку елында -42,29 %). Узган уку елы белән чагыштырганда, туган (татар) телендә белем алучы балалар 1,47% ка арткан.

Районда туган телләргә үстерү белән беррәттән, милләтләргә саны буенча икенче урында торган чуаш телен һәм мәдәни традицияләрен үстерү өчен шартлар тудырылган.

Предмет буларак туган тел (чуаш) телен һәм әдәбиятын өйрәнү район мәктәбенең 6 (11 - филиаллар белән) укытылды, аларда нигездә чуашлар балалар укый, 207 укучы белем ала, бу 61,24% тәшкил итә.

Милли мәгарифнең уңышлы гамәлгә ашырылуына кадрларны дәрәсләк сайлау ярдәм итә. Мәгариф учреждениеләре туган тел укытучылары белән нигездә тәэмин ителде. Мәктәпләрдә туган тел укытучыларының тотрыклы составы эшли. Бүгенге көндә район мәктәпләрендә 42 туган тел (татар) теле укытучысы, 4 туган тел (чуаш) теле укытучысы, 6 туган рус теле укытучысы эшли. Барысы да югары педагогик белемгә ия.

Туган тел укытучыларының сыйфаты елдан-ел яхшыра бара. Уку елы дэвамьнда педагогик осталькны күтәрү буенча күп кенә чаралар үткәрелде.

Укытучыларның һөнәри остальгын күтәрүнең оптималь формаларыннан берсе - район методик берләшмәсе утырышларында катнашу. 2019-2020 уку елында туган телне өйрәтү буенча иң яхшы педагогик кадрларның эш тәҗрибәсен гомумиләштерү һәм тарату максатыннан 5 методик семинар үткәрелде, анда фәнне укыту проблемалары турында фикер алышынды; 4 белем бирү учреждениесеннән 8 педагогның эш тәҗрибәсе өйрәнелде.

Туган тел укытучыларының статусын күтәрү, аларның педагогик тәҗрибәсен тарату буенча районда туган тел укытучыларының «Туган тел» мастер-классы һәм «Иң яхшы татар теле укытучысы» Бөтенроссия бәйгесенең муниципаль этабы үткәрелә.

2019-2020 нче уку елында конкурста 6 татар теле укытучысы катнашты, алар арасында Юхмачы мәктәбе укытучысы Якупова Зилә Хәмзи кызы бәйге барышында һөнәри остальк күрсәтеп жинү яулады һәм Республика конкурсының зона этабында катнашты.

Туган тел (татар, чуаш) телләргә укытучылары арасында "Туган тел" дип исемләнгән мастер-класс бәйгесе үткәрелде. 2019 елда 11 укытучы катнашты. Муниципаль этап жинүчесе - Яргунина Любовь Федоровна, Чуаш Борнае мәктәбенең чуаш теле укытучысы. Ул республика этабына узды.

Укытучылар тарафыннан укытуның заманча методикаларын һәм технологияләрен үзләштерү буенча максатчан эш алып барыла, укытуның интерактив методлары актив кулланыла, туган телләр дәрәсләрендә мәгълүмати - компьютер технологияләргә кулланыла, укытуларда фәнни-тикшеренү эшчәнлегә күнекмәләрен формалаштыруга

зур игътибар бирелә, төп дәүләт имтиханнарына эзерлек буенча укытучылар нәтижәлә эшли.

2020 елда туган телләрдә белем бирүнен сыйфатын күтәрүне стимуллаштыру, балаларны туган телдә укыту процессын оештыруны тәмин итүче гомуми белем бирү оешмаларының уңай тәҗрибәсен тарату максатыннан "Туган (татар) телендә укытуның иң яхшы практикасы" Республика бәйгесенә район этабы үткәрелде. Анда татар телендә белем бирүче 5 мәктәп катнашты. Жюри карары нигезендә тәкъдим ителгән материаллар буенча төп мәктәпләрдән - Иске Салман мәктәбе, ә урта мәктәпләр арасында Түбән Әлки мәктәбе жинүче булды.

Районның мәгариф учреждениеләрендә телнең төрле дәрәжәләрен тәмин итүче "Ана теле" татар телен дистанцион укытуның мәгълүмати белем бирү системасы проектын тормышка ашыру өстендә эш алып барыла.

«Мәгариф» журналы һәм «Ачык дәрес» газетасы басмаларының алдынгы педагогик тәҗрибәсе педагоглар эшендә өйрәнелә һәм тормышка ашырыла.

Мәгълүмати-методик, норматив-хокукый базаны булдыру һәм яңарту, мәгълүматны ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы сайтларында урнаштыру буенча эш дәвам итә. Укытучылар эш тәҗрибәсе белән уртаклашып, интернет-берләшмәләргә күбрәк керә, үз берләшмәләрен булдыра.

Республика олимпиадалары күрсәткечләре туган телләргә укытуның уңышлы булуын раслый. Ел саен татар теле буенча республика олимпиадасында район укыучылары призлы урыннар алалар. 2019-2020 уку елында Юхмачы, Базарлы Матак, Чуаш Кичүе мәктәпләренә 4 укучысы татар теле буенча республика олимпиадасында призер булдылар.

Укучыларның татар халкының бай тарихына, мәдәниятенә, традицияләренә һәм горелә-гадәтләренә кызыксынуын арттыру, туган телгә мөһабәт тәрбияләү, ижади сәләтләргә үстерү һәм танып белү активлыгы максатларында, «Татар кызы», «Татар егетә» бәйгеләре, төрле темаларга иншалар бәйгесе, Г. Тукайның туган көненә багышланган шигърият бәйрәме, Халыкара туган тел көне, районның күренекле кешеләре белән очрашулар һ. б. традициягә керде.

Әлки муниципаль районында яшәүче башка халыклар вәкилләренә туган телләрен популярлаштыру һәм аларга комплекслы ярдәм күрсәтү буенча эзлекле эш алып барыла. Ел саен чуаш теле буенча республика олимпиадалары, чуаш милләте укучылары өчен Хузангай мәктәбе базасында «Аталан» Республика милли-мәгариф форумы, чуаш мәгърифәтчесе Иван Яковлев истәлегенә багышланган фәнни-тикшеренү эшләре бәйгесе, конференция һ. б. үткәрелә.

Белем бирү учреждениеләрендә Халыкара туган телләр көненә багышланган тел эзерлеген көчәйтүгә юнәлтелгән, грамоталылык көненә багышланган төрле чаралар, апрель аенда традицион рәвештә туган телләр айлыгы, рус телле укучылар белән "Мин татарча сөйләшәм" дигән район чарасы үткәрелде. Нигездә чуашлар яшәгән 6 мәктәптә, авыл китапханәләрендә «Мин чуаш телен яратам», «Грамоталы сөйләшәргә өйрәнәбез» дип исемләнгән әдәби кичә үткәрелде.

Бүгенге көн тенденциясе - укучыларга Н.Дәүли исемендәге Базарлы Матак гимназиясе базасында фәнни-тикшеренү эшчәнлегендә катнашу өчен перспектива ачылуы.

Укучыларны һәм педагогларны якташыбыз татар язучысы Нәби Дәүлинең ижат мирасы белән таныштыру, укучыларның интеллектуаль ижатын үстерү, аларны фәндә тикшеренү эшчәнлегенә жәлеп итү, интеллектуаль ижат өлкәсендә сәләтле һәм талантлы укучыларны ачыклау, аларга ярдәм итү максатыннан, Нәби Дәүли ижатына багышланган фәнни - гамәли конференция үткәрелде. Анда бөтен республикадан 120 укучы катнашты.

Шулай ук район укучылары башка республика, төбәкара, Бөтенроссия фәнни-тикшеренү конференцияләрендә актив катнашалар һәм призлы урыннар алалар. 2019-2020 уку елында районның 19 укучысы фәнни-тикшеренү конференцияләрендә жинүче,

призер булды, 14 укучы төрле республика конкурсларында һәм укуларында жинүче һәм призер булды.

Районда укучыларны туган телдә эстетик тәрбияләүне оештыру өчен шартлар тудырылган. Базарлы Матак урта мәктәбе, Н.Дәүли исемендәге Базарлы Матак гимназиясе драма түгәрәкләре “Сәйяр” театр бәйгесенең республика этабында лауреат исеменә лаек булды.

Дөрес язуга, әдәби татар телен белүгә кызыксыну, орфографик һәм грамматик хаталарны тикшерү максатыннан, 2020 елның 26 сентябрендә “Татарча диктанты” Бөтендөнья белем бирү акциясе үткәрелде. Акция 15 белем бирү оешмасында 874 укучы, укытучы, ата-ана һәм район халкы катнашында узды.

2020 нче елның 17 нче октябрендә рус теленең грамоталылыгын арттыру һәм популярлаштыру максатыннан 5 белем бирү оешмасы базасында “Тоталь диктант” Халыкара белем бирү акциясе үткәрелде, анда 198 укучы, укытучы, ата-ана катнашты.

2025 елга кадәр РФ Дәүләт милли сәясәте стратегиясен гамәлгә ашыру буенча, 2020 елның 3-8 ноябрендә, районның 3 мәктәбе базасында, 78 укучы һәм укытучы, ата-ананы колачлап, “Зур этнографик диктант” халыкара агарту акциясе үткәрелде.

Сөйләмне үстерү һәм сәнгать сүзенә кызыксыну формалаштыру, шигъри сүзнен матурлыгын һәм нәфислеген тоя белү максатыннан, 13 ноябрьдә “Жәлил укулары” Халыкара әдәби бәйгесенең дистанцион район этабы үткәрелде. Анда 16 мәктәптән 37 укучы катнашты.

Россиянең башка төбәкләре белән хезмәттәшлек итү турындагы килешүләр кысаларында Татарстан Республикасыннан читтә туган телләргә саклау һәм үстерү буенча эш алып барыла, этнокультура ягынан милли мәктәпләргә ярдәм күрсәтелә.

ТР Мәгариф һәм фән министрлыгының 2013 елның 11 ноябрендәге 865/13 номерлы боерыгы нигезендә Әлки муниципаль районы Ульяновск өлкәсенең Мәләкәс районы белән хезмәттәшлек итә. Ел саен Мәләкәс районы арасында милләтара мөнәсәбәтләрне ныгытуга багышланган чаралар, урта семинарлар, укытучыларның педагогик тәҗрибәсен гомумиләштерү һәм тарату, дәрәслекләр сатып алуда ярдәм итү планлаштырыла һәм үткәрелә.

Әлки мәдәният бүлеге халык гореф-гадәтләрен торгызу, пропагандалау һәм популярлаштыру чыганагы булып тора. Мәдәният бүлеге төрле чаралар үткәргәндә икетеллек принцибын саклай. Мәдәният бүлегенең татар милли сәнгатен пропагандалау буенча тырышлыгын районыбызда аншлап белән үтүче татар эстрадасы артистлары концертлары да раслай.

Милли гореф-гадәтләр фольклор бәйрәмләр, декоратив-гамәли сәнгать күргәзмәләре, милли коллективларның чыгышлары, төрле төбәк смотр, бәйге, фестивальләрдә катнашу аша пропагандалана.

Бүгенге көндә чынбарлык китап һәм уку китапханәләрдә этномәдәни коммуникацияләр оештыруда мөһим өлеш булып торуын күрсәтә. Әлки үзәкләштерелгән китапханәләр системасы китапханәләре шулай ук Идел буе халыклары арасындагы мөнәсәбәтләрне гармонияләштерү һәм мәдәниятләрен ныгытуга аерым игътибар бирә.

Китапханәләрдә китапханәне һәм укуны популярлаштыруга, шул исәптән милли китапны һәм гомумән мәдәниятне популярлаштыруга юнәлтелгән чаралар системасы булдырылды. Бу төрле акцияләр, китап күргәзмәләре, викториналар һәм китаплар буенча бәйгеләр.

Милли гореф-гадәтләрен торгызу һәм саклап калу, милләтара мөнәсәбәтләрне гармонияләштерү шартларының берсе-милли бәйрәмнәр уздыру. Ел давамында районыбызда укучылар һәм район халкының актив катнашында “Раштуа”, “Май чабу”, “Нәүрүз”, “Сабантуй” кебек бәйрәмнәр уза.

Һәр халык, аның туган теле яшәгәндә, милләтенең рухи кыйммәтләре белән сугарылган традицияләр һәм йолалар үтәлгәндә - яши. Районның барлык

учреждениеләре үз эшчәнлекләре белән халыкка янәшәдә яшәүче халыкларның мәдәниятен һәм телләрен белергә, яратырга һәм хөрмәт итәргә ярдәм итә.

Тел сәясәтенең ин төп казанышы, нәтижәләгә күрсәткече булып, һичшиксез, телләрнең конструктив хезмәттәшлегә атмосферасын, Татарстанның күпмилләтле халкының милли-тел мәнфәгатьләренең тотрыклы балансын саклап калу тора.

Телләрне саклау һәм үстерү эшендә күрелгән чараларга карамастан, хәл ителмәгән проблемалар бар:

- а) районда яшәүче халыкларның татар телен, милли телләрен белүгә карата начар мотивация, рус телен һәм сөйләм мәдәниятен саклау һәм үстерү буенча чараларның житәрлек булмавы;
- б) милли мэгарифне үстерүгә багышланган чараларны тиешенчә финанслау житмәү.

II. Төп максат, максатларга ирешү һәм бурычларны хәл итү күрсәткечләре (индикаторлар), Программаның төп көтелгән ахыргы нәтижәләрен, Программаны гамәлгә ашыру срокларын һәм этапларын тасвирлау

Программа Татарстан Республикасының дәүләт телләре һәм Татарстан Республикасында башка телләр өлкәсендә дәүләт сәясәтенең төп принциплары нигезендә эшләнде, алар тел үсешен һәм гармонияле үзара хезмәттәшлеген, республикада яшәүче халык вәкилләренең милли-тел мәнфәгатьләренең тотрыклы балансын саклауны күздә тотта.

Программаның максаты-Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында татар, рус һәм башка телләрен, шулай ук Татарстан Республикасынан читтә татар телен саклау, өйрәнү һәм үстерү өчен шартлар тудыру.

Куелган максатка ирешү түбәндәге бурычларны тормышка ашыруны күздә тотта: Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында тел сәясәтен норматив хокукый яктан тәмин итүне камилләштерү;

-Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында яшәүче халыкларның этномәдәни һәм тел төрлелеген саклау һәм яклау, аларның рухи бердәмлеген ныгыту;

-Татарстан Республикасының дәүләт телләре буларак татар һәм рус телләрен тигез яшәшенә ярдәм итү;

-Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында татар һәм рус телләрен өйрәнү һәм татар һәм рус телләрендә уку тулы системасын үстерү; Татарстан Республикасынан читтә татар телен укуга һәм татарча укуга ярдәм итү;

-Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында яшәүче халыкларның телләрен саклау һәм үстерү;

-Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районының социаль статусын күтәрү һәм дәүләт һәм башка телләрен популярлаштыру;

Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында этнотелле ситуациягә мониторинг.

Программаның максаты һәм бурычлары Россия Федерациясе халыклары мәдәниятләрен һәм телләрен саклау һәм үстерү, аларның рухи бергәлеген ныгыту, милли азчылыкларның хокукларын тәмин итү, Татарстан Республикасында яшәүче халыклар вәкилләренең этномәдәни үзенчәлекләрен саклау, Россия халыкларының гомумдәүләт мәнфәгатьләрен һәм мәнфәгатьләрен берләштерү, чит илдә яшәүче ватандашларына ярдәм итү, Россия һәм Татарстан Республикасы белән аларның элемтәләрен үстерүгә ярдәм итү өлешендә, Россия Федерациясе Президентының 2012 елның 19 декабрдәге 1666 номерлы Указы белән расланган 2025 елга кадәрге чорга Россия Федерациясе дәүләт милли сәясәте стратегиясенә максатлары һәм бурычларына, шулай ук мэгариф өлкәсендә инновацияләренә стимуллаштыру, талантлы яшьләргә ярдәм итү, иң яхшы укучыларны һәм укучыларны бүләкләү, заманча

мәгариф технологияләрен гамәлгә кертү өлешендә Россия Федерациясенен «Мәгариф» өстенлекле милли проектының максатларына һәм бурычларына туры килә.

Татарстан Республикасында рус телен дәүләт теле буларак саклау һәм үстерү чаралары 2005 елның 1 июнендәге «Россия Федерациясе дәүләт теле турында» 53-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

Программа чаралары Программа бурычлары нигезендә Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында телләрен саклау һәм үстерүнең барлык төп аспектыларын үз эченә ала:

1 нче бурыч Татарстан Республикасының дәүләт телләре буларак татар һәм рус телләрен тигез яшәшенә ярдәм итү.

Әлеге мәсьәләне хәл итү кысаларында тормышка ашырыла торган чаралар Татарстан Республикасы дәүләт телләре буларак татар һәм рус телләрен эшләве өчен шартлар тудыруга юнәлдерелә;

2 нче бурыч Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында татар һәм рус телләрен укытуның һәм татар һәм рус телләрендә укытуның бербөтен системасын үстерү.

Әлеге мәсьәләне хәл итү кысаларында тормышка ашырыла торган чаралар юнәлдерелә:

татар һәм рус телләрен укытуны укыту-методик тәмин итү;

- анимацион һәм мультимедиа белем бирү проектларын куллану;

- мәдәни белем бирү системасында татар телен үстерүне тәмин итү;

- уңайлы тел һәм мәдәни белем бирү мохите булдыру.

3 нче бурыч Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында яшәүче халыкларның телләрен саклау һәм үстерү.

Әлеге мәсьәләне хәл итү кысаларында тормышка ашырыла торган чаралар юнәлдерелә:

Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында жәмгыятьтә, массакүләм мәгълүмат чараларында һәм интернет-киңлектә этнотел толерантлыгын формалаштыру;

4 нче бурыч. Татар телен Татарстан Республикасынан читтә саклап калу һәм үстерү: Ульяновск өлкәсенә Мәләкәс районы белән хезмәттәшлек итү.

5 нче бурыч. Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында этнотелле ситуациягә һәм Программаны гамәлгә ашыру барышына мониторинг һәм анализ ясау.

Әлеге мәсьәләне хәл итү кысаларында тормышка ашырыла торган чаралар юнәлдерелә:

Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында этнотел ситуациясенә социолингвистик мониторинг уздыру;

Программаны тормышка ашыру барышына мониторинг һәм анализ.

Программаны тормышка ашыру вакыты

Программа 2021-2023 елларда тормышка ашырыла. Программаны тормышка ашыру этаплары билгеләнми.

Программаның индикаторлары

Программаның индикаторлары булып тора:

	2021 (база елы)	2022 ел	2023 ел
Ахыргы нәтижеләренә бәяләү индикаторлары, үлчәү берәмлекләре	2	3	4
1			

Мәктәпкәчә белем бирү оешмаларында татар милләте балаларын туган телдә укыту һәм тәрбияләү өлеше - процент	60,24	60,3	60,5
Гомуми белем бирү оешмаларында татар милләте балаларын туган телдә укыту өлеше - процент	43,75	43,8	43,9
Гомуми белем бирү оешмаларында рус милләтендәге балаларны туган телдә укыту белән тәмин итү өлеше - процент	100	100	100
Татарстан Республикасы һәм Россия Федерациясе халыклары телләрендә, рус теленнән тыш, һәркем өчен мөмкин булган китапханәләрнең жыелма фонды өлеше-процент			
Татарстан Республикасында тел вазгыяте һәм Программаны гамәлгә ашыру барышы турында ММЧда публикацияләр саны	5	5	5
Татарстан Республикасында этнотел ситуациясе динамикасын тикшерү һәм Программаны үтәү нәтижәләгән анализлау	1	1	1

Программаны ресурслар белән тәмин итү күләме һәм бурычлары 1 нче кушымтада тәкъдим ителә.

Программаның максаты һәм бурычлары, нәтижәләрен бәяләү индикаторлары һәм чараларны финанслау 2 нче кушымтада тәкъдим ителә.

III. Программаны ресурс белән тәмин итүне нигезләү

Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы бюджеты хисабына программаны финанслауның гомуми күләме 645 мең сум тәшкит итә, шул исәптән:

- 2021 елда-210 мең сум;
- 2022 елда-215 мең сум;
- 2023 елда-220 мең сум;

Аерым чараларны Бердәм максатлар һәм бурычлар белән (аларны берләштереп һәм килештереп башкарганда) берләштерүче Комплекслы проект алымы акчаларны рациональ куллануны һәм уңай нәтижәләргә ирешүне тәмин итәргә мөмкинлек бирәчәк.

Программага кертелгән чараларның үтәлеше уртача сроклы һәм озак вакытка исәпләнгән булганга күрә, алар Татарстан Республикасы бюджетыннан, Әлки муниципаль районының жирле бюджетыннан максатчан финанслауга мохтаж.

Программа чараларын гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән тәртиптә бюджеттан тыш чыганақлардан акча жәлеп итү мөмкин.

IV. Программаны гамәлгә ашыру механизмы

Программа чараларын тормышка ашыру барышында аның муниципаль заказчы – координаторы (Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы мәгариф идарәсе) төп башкаручыларның үзара хезмәттәшлеген тәмин итә.

Программаны тормышка ашыруда катнашучы оешмалар, бүлекләр ел саен аның үтәлеше турында Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы Башкарма комитетына мәгълүмат бирәләр.

V. Программаның социаль-икътисадый нәтижелелеген тасвирлау

Программаның нәтижелелеге гамәлләрне билгеләнгән вакытта башкару дәрәжәсе буенча бәяләнгән. Программаның нәтижелелеген бәяләү өчен Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы башкарма комитеты, «Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы мәгариф идарәсе»МКУ оешмаларының, бүлекләренең агымдагы хисап материаллары кулланыла.

Программаны тормышка ашыруның төп нәтижәсе-белем дәрәжәсен, этнотел компетенциясен арттыру, телләрнең эшчәнлегенә сферасын кинәйтү, тел компетенцияләренең, квалификацияләренең ролен, мәгариф, хезмәт күрсәтү өлкәсе хезмәткәрләренең һөнәри осталыгын арттыру, мәдәни һәм этнотел төрлелеген саклау, толерантлыкны һәм милләтара татулыкны арттыру.

Программа Татарстан Республикасының сәяси, икътисадый, социаль һәм этномәдәни өлкәләрдә һәм мәгълүмат киңлегендә, шулай ук район һәм республикадан читтә татар теле мәгариф системасында, Әлки муниципаль районында яшәүче халыкларның телләрен саклау һәм үстерү, Татарстан Республикасында дәүләт һәм башка телләрнең социаль статусын һәм абруен күтәрү, Әлки муниципаль районында татар һәм рус телләренең функциональ потенциалын үстерү өчен нәтижәле фәнни эшләнмәләрне гамәлгә кертүне күздә тотта .

Программада каралган чараларны гамәлгә ашыру рухи байлыкны арттыруга; тел, әдәбият һәм халыклар мәдәниятен популярлаштыручы агарту чараларының халык өчен үтемлелегенә; Татарстан Республикасы дәүләт телләренең эшчәнлеген күтәрүгә ярдәм итәчәк.

Программа чараларын тормышка ашыру төрле типтагы һәм дәрәжәдәге белем бирү оешмаларының белем һәм тәрбия бирү эшчәнлеген үстерергә, педагогның социаль статусын күтәрергә, мәгариф системасын һәм хезмәт күрсәтү өлкәсен халыкның этнотелле ихтыяжларына якынайтырга, халыкның туган телләрен өйрәнүдә һәм үстерүдә конституцион хокукларын якларга ярдәм итәчәк.

«2021-2023 елларга Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм Өлки муниципаль районында башка телләргә саклау, өйрәнү һәм үстерү» муниципаль программасын тормышка ашыру өчен ресурслар белән тәмин итү

Бурыч атамасы	Финанслау чыганагы	2021 ел	2022 ел	2023 ел	Барлығы
1	2	3	4	5	8
1. Татарстан Республикасы дәүләт телләре буларак татар һәм рус телләренең тигез яшәеше эшчәнлегенә ярдәм итү	муниципаль бюджет, өстәмә керемнәр булганда	15 (МБ)	15 (МБ)	15 (МБ)	45 (МБ)
2. Өлки муниципаль районында татар һәм рус телләрен укытуның һәм татар һәм рус телләрендә укытуның бербөтен системасын үстерү.	муниципаль бюджет, өстәмә керемнәр булганда	170 (МБ)	175 (МБ)	180 (МБ)	525 (МБ)
3. Өлки муниципаль районында яшәүче халыкларның телләрен саклау һәм үстерү	муниципаль бюджет, өстәмә керемнәр булганда	15 (МБ)	15 (МБ)	15 (МБ)	45 (МБ)
4. Татар телен республикадан читтә саклап калу һәм үстерү. Төбәкләр белән хезмәттәшлек	муниципаль бюджет, өстәмә керемнәр булганда	10 (МБ)	10 (МБ)	10 (МБ)	30 (МБ)
5. Өлки муниципаль районында этнотелле ситуациягә һәм Программаны гамәлгә ашыру барышына мониторинг һәм анализ ясау.		-	-	-	-
Барлығы		210 (МБ)	215 (МБ)	220 (МБ)	645 (МБ)

"2021-2023 елларга Әлки муниципаль районында Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм башка телләрен саклау, өйрәнү һәм үстерү" муниципаль программасының максатлары, бурычлары, нәтижеләрен бәяләү индикаторлары һәм аның чараларын финанслау

Төп чаралар атамасы	Башкаруучылар	Башкару вакыты	Индикатор күрсәткечләре	Финанслау (чыганаclar) мен сум.								
				2020 ел (база елы)	2021 ел	2022 ел	2023 ел	2021 ел	2022 ел	2023 ел	2024 ел	2025 ел
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

Максат:

Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районында татар, рус һәм башка телләрен саклау, өйрәнү һәм үстерү өчен шартлар тудыру, шулай ук Татарстан Республикасынан читтә беркетелгән төбәкләрдә татар телен саклау, өйрәнү һәм үстерү өчен шартлар тудыру

1 нче бурыч татар һәм рус телләрен Татарстан Республикасы дәүләт телләре буларак тигез яшәшә эшчәнлегенә ярдәм итү

Муниципаль программаны эшләү һәм раслау	«ТР Әлки муниципаль районы мэгариф идарәсе» МКУ	2020	Төп эшчәнлек	Кабул ителгән программалар, берәмлекләр саны								
1.1. Татарстан Республикасы дәүләт телләрендә, шул исәптән сәүдә өлкәсе предприягиләре ндә тышкы һәм эчке визуаль мэглүмат чараларын	Башкарма комитет, жирле үзидарә органнары	2021-2023	Төп эшчәнлек	2 дәүләт телендә рәсмиләштерелгән тышкы һәм эчке визуаль мэглүмат чараларының гомуми саны, процент	100	100	100	100	100			

рәсмиләштерү		2021-2023	Учреждениел әр хисабына	Ике дөләт телендә рәсмиләштерелг ән урам күрсәткечләрен ең гомуми саны, процентлар	80	100	100	100	-	-	-
1.2. Урам күрсәткечләрен Татарстан Республикасы дөләт телләрендә рәсмиләштерү	Төзелеш, архитектура һәм ТКХ, ММИ бүлеге										
1.3. Районда житештерелә торган продукцияне ТР Дөләт телләрендәге этикеткалар, ярлыклар, инструкцияләр белән тәмин итүдә булышлык күрсәтү	Районның сәүдә һәм сәнәгать предприятияеләр е	2021-2023	Учреждениел әр хисабына	Районда житештерелә торган продукциянең гомуми күләменә карага, Татарстан Республикасын ың ике дөләт телендә этикетка, ярлык, инструкцияләре булган продукция өлеше, процент	85	90	95	100	-	-	-
1.4. Сәүдә хезмәткәрләренен халыкка ике дөләт телендә хезмәт күрсәтүе	Районның сәүдә һәм сәнәгать предприятияеләр е	2021-2023	Төп эшчәнлек	ТР дөләт телләрендә халыкка хезмәт күрсәтү өлеше - процент	75	80	90	100	-	-	-
1.5. Милли магариф учреждениеләре челтәрен саклап калу	«ТР Элки муниципаль районы магариф иларәсе» МКУ	2021-2023	Төп эшчәнлек	Татар телендә беләм бирүче мәктәпләр саны (район буенча)	8	8	8	8	-	-	-

1.6. Рус телендә белем бирүче мәгариф учреждениеләрен дә татар сыйныфларын ачуны оештыру	«ТР Өлки муниципаль районы мәгариф идарәсе» МКУ	2021-2023	Төп эшчәнлек	Рус теле булган белем бирү оешмаларында татар сыйныфлары саны (район буенча), берәмлек	1	1	1	1	-	-	-
1.7. Татарстан Республикасы дәүләт телләрендә чаралар оештыру һәм үткәру	«ТР Өлки муниципаль районы мәгариф идарәсе» МКУ	2021-2023	Төп эшчәнлек	Үткәрелгән чаралар саны, берәмлек	10	15	20	25	5 (МБ)	5 (МБ)	15 (МБ)
1.8. Халыкара туган тел көнен (21 февраль) бәйрәм итүгә багышланган ел саен үткәрелә торган чараларны оештыру һәм үткәру	«ТР Өлки муниципаль районы мәгариф идарәсе» МКУ	21 февраль	Төп эшчәнлек	Чаралар һәм катнашучылар саны, кеше	50	55	60	70	5 (МБ)	5 (МБ)	15 (МБ)
1.9. Г. Тукайның туган көненә (26 апрель) багышланган ел саен үткәрелә торган чараларны оештыру һәм үткәру					40	45	50	55	5 (МБ)	5 (МБ)	15 (МБ)
1.10. Татар, рус телләрендә газета-журналларга язылу	Район Башкарма комитеты, «Өлки хәбәрләре»	язылу компаниясе вакыты	Төп эшчәнлек	Тираж, данә	3400	3450	3455	3460	-	-	-

рәсмиләштерү	газетасы редакциясе (киләшү буенча), учреждениеләр, оешмалар	2021	Төп эшчәнлек	Катнашучылар саны, кеше	14	15	16	17	15 (МБ)	15 (МБ)	15 (МБ)	45 (МБ)
1.1.1.Муниципаль учреждение хезмәткәрләре өчен татар теле курслары оештыру	«ТР Әлки муниципаль районы мөгариф идарәсе» МКУ	2021	Төп эшчәнлек	Катнашучылар саны, кеше	14	15	16	17	15 (МБ)	15 (МБ)	15 (МБ)	45 (МБ)

Бурыч буенча барлыгы:

2 нче бурыч Әлки муниципаль районында татар һәм рус телләрен укытуның һәм татар һәм рус телләрендә укытуның бербөтен системасын үстерү.

2.1.Туған телләргә өйрәтүне укыту-методик тәэмин итү	«ТР Әлки муниципаль районы мөгариф идарәсе» МКУ	2021-2023	Республика бюджетлы	Эшләнгән аналитик документ саны, берәмлек	13518 0	13618 0	13700 0	13780 0	-	-	-	-
2.2.Мәктәпкәчә белем бирү учреждениеләрен дә балаларны ана телдә укыту һәм тәрбияләүне тәэмин итү	«ТР Әлки муниципаль районы мөгариф идарәсе» МКУ	2021-2023	Төп эшчәнлек	Татар милләте балаларын татар телдә укытуга жәлеп итү өлеше - процент	80	80	80	80	-	-	-	-
2.3.Өстәмә белем бирү учреждениеләрен дә туған телдә укыту һәм тәрбияләү белән	«ТР Әлки муниципаль районы мөгариф идарәсе» МКУ	2021-2023	Төп эшчәнлек	Түгәрәкләр саны, берәмлек	15	20	22	23	-	-	-	-

2.8. Н. Дәули исемдеге тобәкара фәнни- гамәли конференция үткәру.	«ТР Әлки муниципаль районы мәгариф идарәсе» МКУ, Базарлы Матак Н. Дәули исемдеге гимназия МБББУ	ел саен	Төп эшчәнлек	Катнашучылар саны, кеше	1	1	1	1	10 (МБ)	10 (МБ)	10 (МБ)	30 (МБ)
2.9. Чуаш милләте укучылары өчен «Аталан» («Развивайся») республика милли-мәгариф форумын оештыру һәм үткәру	Татарстан Республикасын ың чуаш милли-мәдәни үзәге, «ТР Әлки муниципаль районы мәгариф идарәсе» МКУ	ел саен	Төп эшчәнлек	Катнашучылар саны, кеше	1	1	1	1	50 (МБ)	50 (МБ)	50 (МБ)	150 (МБ)
2.9. Татар теле укыгучыларының «Мастер-класс» Бөгенроссия конкурссының муниципаль турын оештыру һәм уздыру; республика этабында катнашу	«ТР Әлки муниципаль районы мәгариф идарәсе» МКУ	ел саен	Төп эшчәнлек	Катнашучылар саны, кеше	4	5	6	7	10 (МБ)	10 (МБ)	10 (МБ)	30 (МБ)
2.10. «Иң яхшы теле тагар укыгучысы» республика конкурсның	«ТР Әлки муниципаль районы мәгариф идарәсе» МКУ	ел саен	Төп эшчәнлек	Катнашучылар саны, кеше	4	4	4	4	10 (МБ)	10 (МБ)	10 (МБ)	30 (МБ)

2.15. Дәүләт телләрен өйрәнү кабинетларының укыту-матди базасын ныгытуда заманча жиһазлар, иллюстратив материаллар һәм яңа буын күрсәтмә эсбаплары белән ярдәм итү	«ТР Өлки муниципаль районы мэгариф идарәсе» МКУ	гаризалар буенча	Республика бюджеты	Жиһазлар һәм күрсәтмә эсбаплар саны, берәмлек	20	20	20	20	20 (МБ)	20 (МБ)	20 (МБ)	60 (МБ)
2.16. Тагар телендә район укытучыларының иң яхшы дәрәс, чаралар жыентыгын нәшер итү	«ТР Өлки муниципаль районы мэгариф идарәсе» МКУ	ел саен	Төп эшчәнлек	Жыентык саны, берәмлек	5	6	7	8	5 (МБ)	5 (МБ)	5 (МБ)	15 (МБ)
2.17. Уңай лингвистик һәм мәдени белем биру мохитен булдыру: - «Мин татарча сөйләшәм» республика конкурсының район турында оештыру һәм үткөрү, республика турында катнашу	«ТР Өлки муниципаль районы мэгариф идарәсе» МКУ	ел саен	Төп эшчәнлек	Катнашучылар саны, берәмлек	40	45	50	55	-	-	-	-

2.18. Массакүләм мәгълүмат чаралары аша Программа чараларын үтәү барышы турында халыкка даими рәвештә хәбәр итү	«Татмедиа» ААҖ Өлки филиалы	квартал саен	Төп эшчәнлек	Мәгълүмат саны, берәмлек	5	5	5	-	-	-	-
				Бурыч буенча барлыгы:				170 (МБ)	175 (МБ)	180 (МБ)	525 (МБ)
3 нче бурыч Татарстан Республикасы Өлки муниципаль районында яшәүче халыкларның телләрен саклау һәм үстерү											
3.1. Ел саен мектеп китапханәләре фондларын милли һәм туган якны өйрәнү әдәбияты һәм вакытлы басмалар, шул исәптән Татарстан Республикасы халыклары телләрендә туплау;	«ТР Өлки муниципаль районы мэгариф идарәсе» МКУ	ел саен	Республика бюджеты	Әдәбият саны, берәмлек	20	20	20	-	-	-	-
3.2. Өлки муниципаль районында яшәүче халык вәкилләренең телләре һәм	«ТР Өлки муниципаль районы мэгариф идарәсе» МКУ	ел саен	Төп эшчәнлек	Катнашучылар саны, кеше	3	3	3	5 (МБ)	5 (МБ)	5 (МБ)	15 (МБ)

буенча тоталь диктант" белем бирү акциясен үткөрү	муниципаль районы мегариф идарәсе» МКУ	эшчәнлек	саны, кеше							15 (МБ)	15 (МБ)	15 (МБ)	45 (МБ)
Бурыч буенча барлыгы:													

**4 нче бурыч Татар телен республикадан чигтә саклап калу һәм үстерү.
Төбәкләр белән хезмәттәшлек**

4.1 Татар телендә дәреслекләр, методик ярдәмлекләр, аудио һәм видеоматериаллар, нәфис әдәбият белән тәэмин итүдә ярдәм	«ТР Өлки муниципаль районы мегариф идарәсе» МКУ	гаризалар буенча	Республика бюджеты	Дәреслекләр һәм методик кулланмалар саны, берәмлек	Заказ буенча	Заказ буенча	Заказ буенча	Заказ буенча	Заказ буенча	10 (МБ)	10 (МБ)	10 (МБ)	30 (МБ)
4.5. Беркетелгән төбәк вәкилләре белән семинар-кинәшмәләр, түгәрәк өстәлләр, конференцияләр	«ТР Өлки муниципаль районы мегариф идарәсе» МКУ	ел саен	Төп эшчәнлек	Чаралар һәм катнашучылар саны	2	2	2	2	2	10 (МБ)	10 (МБ)	10 (МБ)	30 (МБ)
Бурыч буенча барлыгы													

**5 нче бурыч. Өлки муниципаль районында этнотелле ситуациягә, программаны тормышка ашыру барышы турында
мониторинг һәм анализ**

5.1. Программаны гамәлгә	«ТР Өлки муниципаль	ел саен	Төп эшчәнлек	Чаралар саны, берәмлек	1	1	1	1	1	-	-	-	-
--------------------------	---------------------	---------	--------------	------------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Файдаланылган кыскартулар исемлеге:

МКУ - муниципаль казна учреждениесе

ТР - Татарстан Республикасы

МУ - муниципаль учреждение

ГББУ - гомуми белем бирү учрежденияесе

МББУ - мәктәпкәчә белем бирү учрежденияеләре

МБ - муниципаль бюджет